

самореализации личности / [под ред. Е.Ф. Рыбалко, Л.А. Коростылевой]. – СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2000. – Вып. 4. – С. 87-100.

3. Гусельцева М.С. Отрочество: миф или реальность? Междисциплинарный подход к проблеме / М.С. Гусельцева // Психологические исследования: [Электрон. науч. журн.]. – 2008. – №1(1). – Режим доступа: <http://www.psystudy.ru/index.php/num/2008n1-1/86-guseltseva1>

4. Кудрявцев В.Т. Культурно-исторический статус детства: эскиз нового понимания / В.Т. Кудрявцев // Психол. журнал. – 1998. – Т. 19. – № 3. – С. 17-33.

5. Лотман Ю.М. Декабрист в повседневной жизни (Бытовое поведение как историко-психологическая категория) / Ю.М. Лотман // Литературное наследие декабристов : сб. ст. / [под ред. В.Г. Базанова и В.Э. Вацура]. – Л. : Наука, 1975. – С. 25-74.

6. Марцинковская Т.Д. Междисциплинарность как системообразующий фактор современной психологии / Т.Д. Марцинковская // Методологические проблемы современной психологии: [сб. статей] / под ред. Т.Д. Марцинковской. – М. : Смысл, 2004. – С. 61-81.

7. Мегилл А. Историческая эпистемология / Аллан Мегилл; [пер. с англ. Кукарцевой М., Катаева В., Тимонина В.]. – М.: "Канон+" РООИ "Реабилитация", 2007. – 480 с.

8. Мид М. Культура и мир детства : [избранные произведения] / Маргарет Мид ; [пер. с англ. и коммент. Ю.А. Асеева]. – М., 1988. – 455 с.

9. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер ; [пер. с англ. Кукарцевой М., Катаева В., Тимонина В.]. – М. : АСТ, 2004. – 781 с.

10. Huerre, P., Ragan-Reymond, M., Reymond, J.M. L'adolescence n'existe pas. Histoire des tribulations d'un artifice. – Paris : Editions Universitaires, 1990.

УДК 159.922.6

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦЯ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ

Шамрук О.П.

У статті проводиться аналіз нормативно-службової діяльності співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України з метою виявлення психологічних чинників, які безпосередньо впливають на ефективність професійної діяльності персоналу в цілому. У ході дослідження виявлено вимоги, які пред'являються до персоналу ДПтС Ук-

раїни, та якості, необхідні співробітникам для забезпечення реалізації функції держави в сфері виконання покарань.

Ключові слова: вимоги, співробітники, організованість, психологічний аналіз, якості.

В статті проводиться аналіз нормативно-служебної діяльності співробітників Государственной уголовно-исполнительной службы України з метою виявлення психологічних факторів, безпосередньо впливаючих на ефективність професійної діяльності персоналу в цілому. В ході дослідження виявлено вимоги, пред'являемі к персоналу ГПтС України, і якості, необхідні співробітникам для забезпечення реалізації функцій держави в сфері виконання покарань.

Ключевые слова: требования, сотрудники, организованность, психологический анализ, качества.

In article is carried out the analysis of the regulatory and service activities employees of the State Criminal-Executive Service of Ukraine in order to identify psychological factors that directly influence the efficiency of staff professional activity in general. In the process of research were identified requirements for the staff of the State Penitentiary Service of Ukraine and quality which necessary for employees to ensure the implementation of state functions in the field of penitentiary.

Keywords: requirements, employees, organization, psychological analysis, quality.

Постановка проблеми. Становлення України як демократичної, правової, соціальної держави обумовлює необхідність удосконалення державної політики у сфері діяльності правоохоронних органів, орієнтації її на забезпечення прав громадян та дотримання вимог міжнародних стандартів з прав людини. З-поміж напрямків діяльності правоохоронних органів особливого значення набуває ця проблема у сфері виконання кримінальних покарань, мета застосування яких може бути досягнута лише за наявності ефективно діючої кримінально виконавчої служби та персоналу, який забезпечує її функціонування.

Дослідження питань виконання покарань буде не повним без аналізу діяльності персоналу установ виконання покарань, адже саме від готовності працівників місць позбавлення волі до доктринально правильної організації карно-виховного процесу залежить його успіх – зниження рецидивної злочинності, викорінення злочинної субкультури у суспільстві, довіра населення до влади [9, с. 69].

Мовне тлумачення категорій "працівник" і "персонал", а також інших категорій, які застосовуються у практиці державної виконавчої служби, допомагає визначити узагальнене поняття, яке охоплює усіх осіб, залучених до виконання завдань кримінально-виконавчої системи.

Тому у вживанні узагальненого терміна для всіх зайнятих в установах і органах виконання покарань оптимальним є поняття "персонал". Враховуючи те, що на сьогодні у нормативній та науковій літературі немає чітко визначеного поняття "персонал кримінально виконавчої служби", ми пропонуємо наступне тлумачення – це постійний кадровий склад органів, установ та закладів кримінально-виконавчої системи, що включає в себе різні категорії працівників, які виконують конкретно поставлені функції (завдання), спрямовані на реалізацію цілей виконання покарання, та користуються у зв'язку з цим державними гарантіями забезпечення ефективної діяльності.

З іншого приводу можливе вживання слів-синонімів: кадри, працівники, склад, співробітники тощо [14, с. 245].

Пенітенціарна служба є різновидом державної служби, її інститут є одним із головних засобів побудови державності та забезпечення її функціонування.

Проводячи психологічний аналіз службової діяльності співробітників, бачимо, що на сьогодні існує низка особистісних проблем у пенітенціаріїв у зв'язку із специфічним видом трудової діяльності.

Загально визнано, що ефективність функціонування виправних установ багато в чому залежить від професійної компетентності та психологічної придатності персоналу. Тому в пенітенціарній психології, як вітчизняній, так і зарубіжній, приділяється значна увага об'рунтуванню психологічних вимог, що пред'являються до співробітників даної системи.

У числі професійно значущих якостей відзначають моральну активність, емоційну стійкість, розвинені педагогічні та комунікативні здібності, психологічну готовність до служби, стійкість до несприятливого впливу середовища засуджених.

Дослідженням загальних принципів, методів та понять діяльності займалося багато науковців: О.М. Леонт'єв [16], С.Л. Рубінштейн [24], С.М. Каган [11], Д.І. Фельдштейн [27] та інші.

Психологічний аналіз професійної діяльності здійснювали в своїх дослідженнях: Б.Ф. Ломов [18], К.К. Платонов [21], Є.О. Клімов [13], Г.В. Ложкін [17], Н.Ю. Волянчук [3] та інші.

Проблемам забезпечення ефективної діяльності персоналу державної кримінально-виконавчої служби України присвятили свої дослідження О.М. Джуца [8], А.О. Галай [5] та інші (правовий аспект діяльності), В.М. Синьов [23], В.С. Медведєв [19] та інші (соціально-психологічний аспект діяльності).

Доведено, що зазначена діяльність є специфічним різновидом правоохоронної діяльності та за психологічною класифікацією належить до професій типу "людина – людина", класу дослідницько-гнос-

тичних, оскільки основним завданням персоналу ДКВС України є здійснення єдиної державної політики в сфері виконання кримінальних покарань. По суті, діяльність персоналу ДПтС України зводиться до виправлення протиправної поведінки осіб, які порушили кримінально-виконавче законодавство України, через систему сил, засобів і методів.

Правовою основою діяльності ДКВС України є Конституція України, Закон України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України", Кримінально-виконавчий кодекс України, інші Закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видані відповідно до них нормативно-правові акти центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань.

Останнім часом науковці в своїх дослідженнях розглядають психологічні проблеми виправлення засуджених різних категорій. А ось психологічним аспектам професійної діяльності співробітників ДПтС увага приділяється безсистемно та поодинокі. Тобто на сьогодні комплексна система психологічного супроводження співробітників ДПтС відсутня. Відповідно, психологічна складова цієї проблеми в процесі забезпечення ефективної діяльності співробітників ДПтС вивчена не достатньо. Тому метою нашого дослідження є заповнення цієї прогалини.

Пенітенціарна психологія взаємозв'язана з суспільними та природничими науками, утворюючи цим самим методологічну, теоретичну і загальнонаукову основу.

Методологічною основою пенітенціарної психології є теорія діяльності Л. Виготського [4], Л. Рувінського [25], О. Леонтьєва [16] та інших.

Методологія визначає напрямки і об'рунтовує можливості, показує труднощі процесу перевиховання засуджених, розкриває загальні закономірності розвитку та змін у психологічній структурі особистості.

Нині в психологічній науці існують дослідження, присвячені організованості особистості, як-от: Кудінов А.В. (Гендерні особливості прояву організованості в юнацькому віці) [15], Кирина Н.П. (Психологічні особливості організованості особистості у старших школярів і студентів) [12], Остапєць О.В. (Системна діагностика і розвиток організованості особистості) [20], Подєнко А.В. (Розвиток організаторських здібностей особистості в підлітковому віці) [22], Єршова Р.В. (Комплексне вивчення організованості як системної властивості особистості) [10], Русакова Н.Г. (Динаміка індивідуально-типологічних особливостей становлення організованості у студентів) [26], Гольнева В.А. (Психологічний аналіз організованості старших школярів у викорис-

танні позаурочного часу) [7] та інші. А от конкретно спрямованого наукового дослідження, націленого на розв'язання проблеми підвищення ефективності діяльності співробітників ДПТС через призму особистісної організованості, історія не знає.

Невід'ємною умовою в процесі перевиховання засуджених є неухильне виконання всіх законодавчих, відомчих та інших нормативно-правових актів, які регламентують діяльність ДПТС України.

Так, А.О. Галай [5] розглядає працю персоналу місць позбавлення волі як різновид державної служби, де передбачається звання та використання інформації, що становить державну таємницю. Характерними ознаками є воєнізований характер, взаємовідносини співробітників між собою та об'єктами діяльності, що визначаються в основному відомчими та внутрішньовідомчими документами з високим ступенем регламентації. Водночас це – спеціальна інтелектуальна практична діяльність з підвищеною активністю та відповідальністю виконавців. У ній поєднується управлінський, виконавчий, творчий, забезпечуючий види праці, конкретне співвідношення яких обумовлюється посадою, змістом, організацією, умовами службових завдань.

Оптимальне вирішення службових завдань, досягнення високих результатів у роботі працівників установ і органів виконання покарань може бути реалізовано за умови логічно побудованої та науково об'рунтованої системи вимог до професійної діяльності.

Служба в ДПТС України вимагає від персоналу особливої дисциплінованості, яка нерідко поєднана з небезпекою для життя та здоров'я і наближається багато у чому до військової (вартової) служби. Особливо це стосується тих осіб, які керують кримінально-виконавчим процесом та реалізують функції служби і близько взаємодіють з ув'язненими, а саме до служби адміністрації та співробітників органів і установ КВС. Служба вимагає точного дотримання розпорядку дня, суворого розподілу між ними обов'язків і точного знання, як слід діяти не лише в повсякденній діяльності, але й у разі надзвичайних ситуацій. Загальні та конкретні обов'язки кожного співробітника суворо та точно регламентовані окремими посадовими інструкціями.

Аналіз різного роду нормативних документів [1, 2, 5, 6, 9, 14, 19, 23] щодо професійної діяльності пенітенціарного персоналу дає змогу виділити такі групи вимог:

1. Загальні вимоги:
 - а) вимоги до прийому на роботу;
 - б) службові вимоги (загальні вимоги щодо виконання службових завдань);
 - в) вимоги щодо поведінки із спецконтингентом;

г) професійні психологічні вимоги.

2. Професійні вимоги:

Система вимог, які пред'являються до співробітників на різних посадах, вони також чітко регламентовані конкретними інструкціями та посадовими обов'язками, які розроблюються у відповідності до кожної посади.

Стаття 14 п. 3 Закону України "Про державну кримінально-виконавчу службу України" визначає, що на службу до Державної кримінально-виконавчої служби України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки.

Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються нормативно-правовими актами центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань.

До службових вимог належать вимоги до персоналу, володіння якими дозволяє успішно виконувати загальні та конкретні службові обов'язки. До них входять: переконаність у правильності вибору професії, розуміння та виконання службових обов'язків, володіння спеціальними знаннями та навичками, дисциплінованість, почуття обов'язку, володіння прийомами рукопашного бою, зброєю, спецзасобами, спецтехнікою тощо.

Щодо вимог, які стосуються поведіння персоналу установ виконання покарань з засудженими, нами виділено наступне:

- персонал повинен вимагати від засуджених точного виконання правил поведінки, дисципліни і поважного до себе ставлення;

- персонал повинен піклуватись про виправлення та ресоціалізацію засуджених;

- в поведінні з засудженими персонал повинен зберігати безпристрасність, спокій та стриманість, бути ввічливим та виконувати всі законні вимоги засуджених;

- персоналом установ виконання покарань має забезпечуватися гуманне та справедливе ставлення до засуджених;

- своєю поведінкою та зовнішнім виглядом, добросовісним ставленням до праці персонал установ виконання покарань повинен показувати гідний приклад засудженим.

Як встановлює ст. 14 Закону, до персоналу ДКВС України належать особи рядового і начальницького складу (особи рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби), спеціалісти, які не мають спеціальних звань, та інші працівники, які працюють за трудовими договорами в ДКВС України (працівники кримінально- вико-

навчої служби). Служба в ДКВС України є державною службою особливої характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України [1].

На службу до ДКВС приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. При прийнятті на службу може бути встановлений строк випробування до шести місяців. Не можуть бути прийняті на службу особи, які раніше засуджувалися за вчинення злочину. Громадяни України, які вперше зараховуються на посади рядового і начальницького складу кримінально-виконавчої служби та у відповідних випадках пройшли встановлений строк випробування, складають присягу.

Разом із тим, законодавець у ст. 16 Закону закріплює цілу низку вимог до персоналу та передбачає відповідальність за їх недотримання. Зокрема персонал ДКВС України зобов'язаний неухильно виконувати закони України, додержуватися норм професійної етики, гуманно ставитися до засуджених і осіб, узятих під варту. Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, дії є несумісними зі службою і роботою в органах, установах виконання покарань та слідчих ізоляторах [1].

Незважаючи на те, що в науковому просторі існує цілий пласт досліджень, присвячених вимогам та якостям, які висуваються до персоналу ДКВС України, єдиної позиції не існує.

Домінуючого значення в професійній діяльності співробітників-пенітенціаріїв набуває система соціально-ціннісних орієнтацій, потреба в самоідентифікації, самореалізації та самоактуалізації з метою ефективного виконання своїх професійних обов'язків.

У пенітенціарних співробітників повинні бути сформовані та розвинені всі психологічні характеристики, необхідні для професійної діяльності в пенітенціарній системі, серед яких ми виділяємо:

- 1) професійно зорієнтовані і розвинені пізнавальні якості, а саме: чутливість, сприйняття, спостережливість, пам'ять, мислення;
- 2) психологічна культура і техніка, тобто прийоми професійного спілкування;
- 3) саморегуляція професійної поведінки, яка включає:
 - а) навички і вміння мобілізації та демобілізації своїх психологічних можливостей;
 - б) психологічну стійкість до несприятливих чинників діяльності.

Виходячи із вищезазначеного, зрозуміло, що наявність і достатньо високий рівень розвитку описаних якостей у співробітників-пенітенціаріїв становлять "Я-нормативне", яке прагне до "Я-ідеального".

Проведений нами психологічний аналіз діяльності співробітників пенітенціарної служби України дав змогу встановити, що, незважаючи на те, що служба чітко регламентована великою кількістю нормативно-правових документів, існує низка проблемних аспектів, пов'язаних зі специфікою діяльності. Успішна професійна діяльність гарантована не лише професійними, а й діловими якостями. У професійній діяльності співробітників-пенітенціаріїв неабиякого значення набувають особистісні якості, такі як відповідальність, витримка, дисциплінованість, комунікативність, організованість, порядність, чесність та ін.

Поряд з іншими професійно значущими особистісними якостями важливе місце займає саме організованість.

Виконання службових обов'язків в повному обсязі відповідно до вимог нормативно-регламентуючих документів різного рівня значущості можливе лише за умови високого рівня розвитку у співробітників такої особистісної якості, як організованість. Тому особистісна організованість співробітника є професійно важливою якістю, і на це вказує аналіз дисциплінарної практики.

Таким чином, під поняттям "організованість" ми розуміємо детермінантну особистісну та професійно значущу якість, яка дозволяє забезпечити самореалізацію особистості в специфічних умовах діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про Державну кримінально-виконавчу службу України" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 30. – Ст. 409.
2. Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України. – Х. : Харків юридичний, 2008. – 687 с.
3. Воляннюк Н.Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача : дис... докт. психол. наук : 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України / Н.Ю. Воляннюк. – К., 2006. – 411 с.
4. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика Пресс, 1999. – 208 с.
5. Галай А.О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Національна академія державної податкової служби України / А.О. Галай. – К., 2003. – 214 с.
6. Глоточкин А.Д. Исправительно-трудова психология : учебн. / А.Д. Глоточкин, В.Ф. Пирожков. – М. : Академия МВД СССР, 1974. – 425 с.

7. Гольнева В.А. Психологический анализ организованности старших школьников в использовании внеурочного времени : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / В.А. Гольнева. – М., 1966. – 16 с.

8. Джужа О.М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти) / О.М. Джужа, Є.М. Моїсеєв. – К. : НТВ "Правник" ; Нац. акад. внутр. справ України, 1998. – 84 с.

9. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: адміністративно-правовий аспект : навч. посіб. / [редколегія: В.П. Петков (голова) та ін.]. – К. : КНТ, 2011. – 648 с.

10. Ершова Р.В. Комплексное изучение организованности как системного свойства личности : дисс. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Р.В. Ершова. -М., 2009. – С. 411.

11. Каган В.Е. Стереотип "мужественности" – "женственности" и "образ Я" у подростков / В.Е. Каган // Вопросы психологии. -1989. – № 3. – С. 53-62.

12. Кирина Н.П. Психологические особенности организованности личности у старших школьников и студентов : автореф. дисс. ... канд. психолог. наук: 19.00.01 / РУДН / Н.П. Кирина. – М., 2009. – 20 с.

13. Климов Е.А. Психология профессионала // Избранные психологические труды / Е.А. Климова. – М.-Воронеж, 1996. – 400 с.

14. Кримінально виконавче право України : підручник / О.М. Джужа, І.Г. Богатирьов, О.Г. Колоб, В.В. Василевич та ін. ; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужа. – К. : Атіка, 2010. – 752 с.

15. Кудинов С.И. Психологические особенности проявления любознательности подростков / С.И. Кудинов // Формирование и развитие личности. – М. : Ин-т молодежи, 1993. – С. 30-32.

16. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.

17. Ложкин Г.В. Психологический потенциал квалифицированного спортсмена / Г.В. Ложкин // VII Международный научный конгресс "Современный Олимпийский спорт и спорт для всех. – М. : РГУФКСТ, 2003. – Т. 2. – С. 272-273.

18. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологи / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 324 с.

19. Медведев В.С. Кримінальна психологія : підручник / В.С. Медведєв. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.

20. Остапец О.В. Системная диагностика и развитие организованности личности : дисс. канд. психол. наук : 19.00.01 Общая психология; психология личности; история психологии / О.В. Остапец / Рос. ун-т дружбы народов. – М., 2008. – 145 с.

21. Платонов А.В. Настойчивость школьников-подростков и ее развитие в процессе учебной работы : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / А.В. Платонов. – М., 1956. – 16 с.

22. Поденко А.В. Соціально-психологічна характеристика організаторських здібностей у студентів / А.В. Паденко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2005. – Вип. 31. Серія: психологічні науки. – Т. 3. – С. 5-8.

23. Робоча книга пенітенціарного психолога / За заг. ред. В.М. Синьова, В.С. Медведєва. – К. : МП Леся, 2000. – 224 с.

24. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Т. 2 / С.Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 323 с.

25. Рувинский Л.И. Самовоспитание личности / Л.И. Рувинский. – М. : Мысль, 1984. – 140 с.

26. Русакова Н.Г. Динамика индивидуально-типологических особенностей становления организованности у студентов : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Русакова Наталия Григорьевна. – Тольятти, 2009. – 164 с.

27. Фельдштейн Д.И. Психология развития личности в онтогенезе / Д.И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 208 с.

УДК 37.034:613.88(477)

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ СУБ'ЄКТИВНИХ ЗНАЧЕНЬ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Шатурко Л.О.

Стаття присвячена вивченню системи суб'єктивних значень освіти та кореляційних зв'язків означеної феноменології з конструктами особистісного потенціалу і академічною успішністю студентів. За результатами психосемантичного аналізу уявлень виявлена й описана специфіка семантичних універсалій слова-стимула "вища освіта". На основі кластеризації та факторизації даних визначена й описана специфіка смислових інваріант, що визначають семантику вищої освіти в свідомості студентів.

Ключові слова: суб'єктивні значення, освітній простір, психосемантичний аналіз.

Статья посвящена изучению системы субъективных значений образования, а также корреляционных связей данной феноменологии с конструктами личностного потенциала и академической успешностью студентов. На основе психосемантического анализа представлений выявлена и описана специфика семантических универсалий стимула "всёе